

Іван Нечуй-Левицький (1838—1918)

«Кайдашева сім'я»

«Кайдашева сім'я» з огляду «на високоартистичне змалювання селянського життя і добру композицію належить до найкращих оздоб українського письменства»

І. Франко

Зміст

Анкета твору	1
Характеристика героїв	2
Омелько Кайдаш	2
Маруся Кайдашиха	3
Карпо Кайдаш	4
Мотря	4
Лаврін Кайдаш	5
Мелашка	5
Сім'я Кайдашенків наприкінці твору	6
Баба Палажка	6
Джерела	6

Анкета твору

1. Рід. Епос

2. Жанр. Соціально-побутова, гумористично-сатирична повість-хроніка

Жанрова специфіка повісті: зображення повсякденного життя родини Кайдашів розгортається в найрізноманітніших побутових виявах, які часто окреслюються в гумористичному плані. Схильність до відтворення комічних недоречностей письменник вважав однією з рис характеру українців, елементом національної психіки, багатої, за його ж спостереженням, «на жарти, смішки, штукарства та загалом на гумор, ще часом і дуже сатиричний»

3. Напрямок. Реалізм

4. Історія написання. 1878 р. уперше надрукована в десяти номерах львівського журналу «Правда». 1886 р. повість вийшла в Росії. 1887-го у Києві

5. Прототип сім'ї Кайдашів - сім'я Мазурів із кутка Солоний

6. Місце дії. м. Богуслав, село Семигори, річка Рось; село Западінці

7. Герої. Родина Кайдашів: Омелько, його дружина Маруся, їхні сини Карпо і Лаврін, їхні невістки Мотря Довбиш – дружина Карпа і Мелашка Балаш – дружина Лавріна; родини Довбишів, Балашів; баба Палажка.

8. Композиція: 9 розділів.

9. Особливості композиції.

- Розгортання сюжету за принципом нагнітання епізодів, сцен, колізій, завдяки чому виразно окреслюється характер конфлікту.
- Сміслову роль відіграють численні діалоги.

10. Елементи сюжету:

- **Експозиція** – опис села Семигори, портрети головних героїв, розмова Карпа та Лавріна про одруження.
- **Зав'язка** – одруження Карпа з Мотрею
- **Розвиток дії** - постійні сутички в родині, одруження Лавріна з Мелашкою, проща Мелашки до Києва, смерть Омелька Кайдаша, розподіл спадщини.
- **Кульмінація** – історія з кухлем: через копійчаного глечика Кайдашисі Мотря виколола око.
- **Розв'язка** – примирення двох сімей після того, як засохла груша.

11. Тема: зображення життя українського села в пореформену добу другої половини XIX століття з усіма його складнощами та суперечностями на прикладі однієї родини.

12. Ідея: засудження індивідуалізму егоїстичних натур і норм народної моралі, що є головними причинами духовної роз'єднаності в родині; засудження здрібніння людської душі.

13. Проблематика: добра і зла; батьків і дітей; кохання і сімейних стосунків; людської гідності та свободи; злиденного життя селян, їх неосвіченості; руйнування патріархального укладу; виховання й народної моралі; авторитету в громаді та самореалізації.

14. Особливості повісті «Кайдашева сім'я»

- Перший в українській літературі твір, який зображує життя української сім'ї в пореформений період.
- Зображення руйнування патріархальних відносин на селі та в сім'ї (син піднімає руку на батька).
- Діалоги в повісті рухають і розгортають дію.
- Всі епізоди виписані в гумористично-сатиричному плані.
- У повісті згадується понад 30 релігійних свят
- Повість багата фразеологізмами

15. Засоби комічного

- **Іронія:** «Лавріне! Підстав своїй жінці під ноги стільчика, бач, не дістане руками й до половини діжжі». «Лавріне! Утри жінці ніт з лоба, а то ще в діжжу покапає»,

- **Сарказм:** «Лавріне, утри лиш носа своїй жінці. Он, бач, дядьки з носа виглядають».

- **Знижена лексика:** «Кайдашиха стала шута, як безрога корова»; «заквітчалась сіном, як вівця реп'яхами»; «ходить так легенько, наче в ступі горох товче»; «у Химки очі, як у сови, а як ходить, то наче решетом горох точить».

- **Мовна нісенітниця** у ворожінні баби Палажки: «Сарандара, марандара, гаспида угас, василиска попер! Аміль біжить, аміль кричить, аміль доганяє!»

- **Змішування стилів** (високий епічний стиль у сцені побутової бійки).

«Не чорна хмара з синього моря наступала, то виступала Мотря з Карпом з-за своєї хати до тину. Не сиза хмара над дібровою вставала, то наближалася до тину стара видроока Кайдашиха, а за нею вибігла з хати Мелашка з Лавріном, а за ними повибігали всі діти»

«Ой Морозе, Морозенку»
То не грім в степу грохоче,
То не хмара світ закрила.
То татар велика сила
Козаченьків обступила.

16. Особливості індивідуального стилю письменника: описи — портрети, пейзажі, інтер'єри; діалоги, монологи, які виписані в гумористично-сатиричному плані (сутички Кайдашів через дрібниці: мотовило, яйця, курку, кухоль, півня, кабана, грушу); контраст між світом природи і світом жалюгідних людських взаємин.

17. Висновок. «Кайдашева сім'я» хоч і весело читається, але це сумна повість про долю українського села другої половини XIX ст., це гірка правда про згубність егоїзму й люті, про гірші сторони нашого національного характеру, сказана з метою, щоб ми, українці, ставали досконалішими, гідними себе.

Характеристика героїв

Омелько Кайдаш

Омелько Кайдаш – звичайний селянин.

Портрет: «Широкі рукава закачались до ліктів; з-під рукавів було видно здорові загорілі жилаві руки. Широке лице було сухорляве й бліде, наче лице в ченця. На сухому високому лобі набігали густі дрібні зморшки. Кучеряве посічене волосся стирчало на голові, як пух, і блищало сивиною».

Омелько дуже працюючий, ніколи не сидів без діла, щось завжди майстрував, лагодив. Від своїх синів він також вимагав працюючості. Але Кайдаш любив випити – це, мабуть, було його найбільшою вадою. Тяжке життя зробило його нервовим та забобонним.

Після одруження синів він поступово втрачає батьківську владу над ними, а Карпо навіть підіймає на старого руку.

Кайдаш спився до божевілля та втопився, хоча все життя боявся саме такої смерті.

Цитати

- «...сидів Кайдаш в білій сорочці з широкими рукавами. Кайдаш стругав вісь. Широкі рукава закачались до ліктів; з-під рукавів було видно здорові загорілі жилаві руки. Широке лице було сухорляве й бліде, наче лице в ченця. На сухому високому лобі набігали густі дрібні зморшки. Кучеряве посічене волосся стирчало на голові, як пух, і блищало сивиною.»
- «Старий Омелько був дуже богомільний, ходив до церкви щонеділі не тільки на службу, а навіть на вечерню, говорив два рази на рік, горнувся до духовенства, любив молитись і постити; він понеділкував і постив дванадцять п'ятниць на рік, перед декотрими празниками. Того дня припадала п'ятниця перед паликопою, котрого народ дуже поважає. Кайдаш не їв од самого ранку; він вірив, що хто буде постить у ту п'ятницю, той не буде в воді потопати.»
- «Довбиш і Довбишка слухали, слухали Кайдашиху, аж роти пороззявляли, а Кайдаша брала злість. Він усе ждав, щоб його жінка хутчій стулила рота та щоб хазяїн наливав по чарці. Червоний перець у горіліці дражнив його, неначе цяцька малу дитину, а жінка розпустила розмову на всю губу.»
- «Батько мусив мовчати і рідко коли вмикувався в хазяйство. Він більше майстрував, заробляв гроші, постів усі п'ятниці та з горя, сливе, щодня вертався ввечері додому з шинку п'яний. Його голова стала сива, аж біла, тільки брови чорніли на широкому блідому лиці та темні очі блищали, неначе в ямках, глибоко позападавши під бровами»

Маруся Кайдашиха

Маруся Кайдашиха – дружина Омелька, мала двох синів.

«Вже не молода, але й не стара, висока, рівна, з довгастим лицем, з сірими очима, з тонкими губами та блідим лицем».

Вона сварлива, конфліктна жінка. Маруся гарно готувала й замолоду служила у панів покоївкою, «терлась коло панів і набралась від них трохи панства».

Також про неї сказано, що «від її погляду молоко кисне», «на словах, як на цимбалах грає» (улеслива, проте лицемірна). Кайдашиха з погордою ставиться до бідніших від себе, любить вихвалитись.

Позитивні риси її характеру – це те, що вона працьовита, дбайлива хазяйка, любляча мати та бабуся. Але жадоба до землі зробила її жорстокою, жадібною. Це призводило до частих сварок і розладів у сім'ї, бійок.

Цитати

- «Вона була вже не молода, але й не стара, висока, рівна, з довгастим лицем, з сірими очима, з тонкими губами та блідим лицем. Маруся Кайдашиха замолоду довго служила в дворі, у пана. куди її взяли дівкою. Вона вміла дуже добре куховарити і ще й тепер її брали до панів та до попів за куховарку на весілля, на хрестини та на храми. Вона довго терлась коло панів і набралась од їх трохи панства. До неї прилипла якась облесливість у розмові й повага до панів. Вона любила цілувати їх в руки, кланятись, підсолоджувала свою розмову з ними. Попаді їй небагаті панії частували її в покоях, садовили поруч з собою на стільці як потрібну людину.»
- «До природної звичайності української селянки в неї пристало щось вже дуже солодке, аж нудне. Але як тільки вона трохи сердилась, з неї спадала та солодка луска, і вона лаялась і кричала на весь рот. Маруся була сердита.»
- «Кайдашиха вбралась, як у неділю, в горсет, в жовті чоботи, в нову білу свиту, ще й засунула в рукав білу хусточку. Довбиші були багатенькі, і Кайдашеві хотілось себе показати перед багатирями.»
- «— Еге, моє серденько. Надворі душно, неначе серед літа, — сказала Кайдашиха і знов удруге обтерла вид хусточкою. Вона любила чепуритись і держала себе дуже чисто. Все на їй було чистеньке, неначе нове.»
- «Кайдашиха пересіла з ослона на лаву. Вона дуже церемонилась і була прохана. Пробуваючи на службі в панів, вона набралась од їх чимало тишання.»
- «Мотря одвернулась до порога й засміялась. З того про ш е сміялись по всьому селі і дражнили через те слово Кайдашиху пані економшею»

- «Кайдашиха помолулась богу й почала знов навчати невістку, як наливають борщ, як затовкувать, коли вкидати сало. Вона стояла над душею в Мотрі, наче осавула на паниціні, а сама не брала і за холодну воду.»
- «Минув тиждень. Кайдашиха перестала звати Мотрю серденьком і вже орудувала нею, наче наймичкою. Вона просто загадувала їй робити роботу, третього тижня вже почала на невістку кричати, а далі й докоряти. Мотря насилу вдержувала язика й тільки поглядала на свекруху сердитим оком.»
- «Мала дитина наче трохи помирила свекруху з невісткою. Кайдашиха припадала коло свого онука, неначе коло своєї дитини, вчила невістку, як дитину купать, як сповивати, і знов заговорила до невістки солодким голосом. Мотря ненавиділа той облесливий голос, але стала ласкавіша до свекрухи.»
- «І знов в Кайдашевій хаті почалася колотнеча Кайдашиха почала свариться й стала дуже лайлива та опришкувата. Вона нападлась на Мелашку сливе кожного дня, точила її, як вода камінь»

Мотря про Кайдашиху

- "Була я в батька, було моє личко біленьке й брови чорненькі, а в свекра личко моє змарніло й брови полиняли, — подумала Мотря, роздивляючись на себе в дзеркалі. — Із'їсть свекруха, люта змія, мій вік молоденький".
 - «— В мене свекруха люта змія: ходить по хаті, полум'ям на мене дише, а з носа гонить дим кужелем. На словах, як на цимбалах грає, а де ступить, то під нею лід мерзне, а як гляне, то од її очей молоко кисне.»
 - «— Не беріть од баби гостинця, бо вона злодійка, — крикнула Мотря з своєї хати.
 - Діти забрали гостинці та й давай махати рученятами на бабу та промовлять ті слова, що їм доводилось не раз чути од матері.
- Баба погана, баба злодійка! — лепетали діти»

Карпо Кайдаш

Карпо – старший син Омелька Кайдаша та Марусі Кайдашихи. Карпо був грубий, неласкавий, сердитий, мовчазний.

«Широкий в плечах, з батьківськими карими гострими очима, з блідуватим лицем. Тонкі пружки його блілого лица з тонкими губами мали в собі щось неласкаве. Гострі темні очі були ніби сердиті». У Карпа складний характер, він впертий, конфліктний, швидкий на розправу.

Мотря

Мотря – дружина Карпа. Дівчина була із заможної родини, але не вихвалялася на селі. Характер у Мотрі складний: горда, язиката, конфліктна.

Узявши шлюб, поринула у тяжкі будні. Зла свекруха звалила на неї всю хатню роботу. Щоденна гризня зробила Мотрю злою, сварливою жінкою. А лютість її не мала меж. Так, вона навіть виколола свекрусі око та не переймалась, а раділа цьому.

Про Мотрю в повісті сказано: «має серце з перцем», «бриклива, як муха у Спасівку».

Цитати

Портрет: «Висока на зріст, рівна станом, але не дуже тонка, з кремезними ногами, з рукавами, позакачуваними по лікті, з чорними косами, вона була ніби намальована на білій стіні. Загоріле рум'яне лице ще виразніше малювалось з чорними тонкими бровами, з темними блискучими, як терен, облитий дощем, очима. В лиці, в очах було розлите щось гостре, палке, гаряче, було видно розум з завзяттям і трохи з злістю».

- «Довбишівна сіла на круглому дзитликові коло стола, а подруга-сусіда наділа Мотрі на голову кибалку, вирізану з товстого паперу, схожу на вінок; на кибалку, над самим лобом, поклала вузьку стрічку з золотої парчі, а потім клала стрічки одну вище од другої так, що над лобом було видно пружок од кожної стрічки. Всю кибалку кругом і всі коси вона обтикала квітками з червоних, зелених, синіх і жовтих вузьких стьожок. За вуха вона позатикала пучки дрібненького барвінку, качурині кучері та павині пера і потім розстелила по спині двадцять довгих кінців стрічок до самого пояса.»
- «Мотря вбралася в зелену спідницю, в червону запаску, підперезалась довгим червоним поясом і попускала кінці трохи не до самого долу, одяглась в зелений з червоними квітками горсет, взулась

в червоні чоботи, наділа добре намисто, взяла в руки білу хусточку та й пішла до церкви. Вся її голова аж ніби горіла квітками проти сонця. Павине пір'я блищало й миготіло, а золотий пружок парчі на чорних косах сів і надавав краси тонким чорним бровам та блискучим очам.»

• «Мотря задумалась, соваючи ситом по сійцях, перекладених уподовж ночовок. Вона догадалась, що її свекруха недобра і що під її солодкими словами ховається гіркий полин. Але Мотря була не з таківських, щоб комусь покорятись.»

• «Мотря не любила Мелашки і все чогось підкопувалась під неї, мов річка під крутий берег. Мелашка жила з Кайдашихою в одній хаті, а через Кайдашиху Мотря була недобра й до Мелашки.»

Карпо про Мотрю

• «"Ой, важу я на цю дівчину вражу, та не знаю, чи буде вона мою: в'ється, як в'юн у руках, та коли б не вислизнула з рук", — подумав Карпо та й пішов у хату.»

Довбиш (батько Мотрі)

• «Довбиш був багатий чоловік; він жив на самому кінці села, там, де глибокий яр входив у ліс вузьким клином...»

Лаврін Кайдаш

Лаврін – молодший син у сім'ї Кайдашів. Він лагідний, жартівливий, протилежний за характером і зовнішністю своєму брату, неконфліктний, романтичний.

Має дуже привабливу зовнішність: «Молоде довгасте лице було рум'яне. Веселі сині, як небо, очі світилися привітно й ласкаво. Тонкі брови, русьві дрібні кучері на голові, тонкий ніс, рум'яні губи – все подихало молодого парубочою красою. Він був схожий з виду на матір».

Хлопець жартівливий, дотепний, веселий. Він у всьому бачить добре, шанує людей, захоплюється красою природи, має ліричну душу й грає на сопілці. Але, на жаль, зрештою і Лаврін стає егоїстом, конфлікти у родині змінюють і його характер: він стає більш жорстким, конфліктним.

Мелашка про Лавріна: «"Який гарний парубок, хоч і білявий, які в його веселі очі!" — подумала дівчина, поглядаючи скося на Лавріна»

Мелашка

Мелашка – дружина Лавріна.

«Була невелика на зріст, але рівна, як струна, гнучка, як тополя, гарна, як червона калина, довгообразна, повновида, з тонким носиком. Щоки червоніли, як червонобокi яблучка, губи були повні та червоні, як калина. На чистому лобі були ніби намальовані веселі тонкі чорні брови, густі-прегусті, як шовк».

Дівчина щира, тиха, спокійна, лагідна, чутлива.

Вона тяжко переживала безладдя в родині. Та поступово навіть і тиха й лагідна Мелашка втягується у сварки й бійки, її характер змінюється, стає більш конфліктним.

Цитати

• «Коли дивиться він — та червона квітка ніби пливе межею, поміж зеленими колосками. З-під квітки виринула з колосків голова з чорними кісьми і неначе поплила понад колосками. Лаврін углядив, що ту чорноволосу голову двічі обвивали жовтогарячі кісники, а за кісники були затикані цілі пучки червоного маку. З жита ніби виплила молода дівчина з сапою в руках.»

• «Дівчина була невелика на зріст, але рівна, як струна, гнучка, як тополя, гарна, як червона калина, довгообразна, повновида, з тонким носиком. Щоки, червоніли, як червонобокi яблучка, губи були повні та червоні, як калина. На чистому лобі були ніби намальовані веселі тонкі чорні брови, густі-прегусті, як шовк.»

• «Мелашка була з поетичною душею, з ласкавим серцем. Часом вона в своїй розмові несамохіть викидала слова пісень.»

• «Вона йому розказала, що її батько бідний, що мати її дуже любить і жалує, що в неї багато маленьких сестер та братів. Лаврін обняв її тонкий стан, і вона схилила йому на плече голову, завітчану маком, настурціями та м'ятою.»

Лаврін про Мелашку «"Ой, гарна ж дівчина, як рай, мов червона рожа, повита барвінком!" — подумав Лаврін, запрягаючи другого вола»

Балаш (батько Мелашки) «Хата була третя од кінця й стояла край вишневого садочка. Вона була мала, стара, аж похилилась набік. Коло хати стриміли хлівці та повітка. Було по всьому видно, що Балаш був чоловік убогий.»

Сім'я Кайдашенків наприкінці твору

- «Не чорна хмара з синього моря наступала, то виступала Мотря з Карпом з-за своєї хати до тину. Не сиза хмара над дібровою вставала, то наближалася до тину стара видроока Кайдашиха, а за нею вибігла а хати Мелашка з Лавріном, а за ними повибігали всі діти.»
- «Дві сім'ї, як дві чорні хмарі, наближались одна до другої, сумно й понуро. Мотря стояла коло тину висока та здорова, така заввишки, як Карпо, з широким лобом, з загостреним лицем, з блискучими, як жар, чорними маленькими очима. Вона була в одній сорочці і в вузькій запасці. Хазяйновита, але скупа, вона втинала одягу, як тільки можна було обтягти. Вузька запаска влипла кругом її стану. В великій, як макітра, хустці на голові Мотря була схожа на довгу швайку з здоровою булавою.
- За Мотрею стояв Карпо у вузькій сорочці з короткими та вузькими рукавами, в широких білих штанях з товстого полотна. Позад їх стояла купа Карпових дітей у вузьких штанях, у сороченятах з короткими рукавами, в спідничках вище колін.
- По другий бік тину стояла баба Кайдашиха, висока та суха, неначе циганська голка, в запасці, в рясній білій, як сніг, сорочці, в здоровій хустці на голові. Слепе око біліло ніби наскрізь, як вушко в голці, хоч туди нитку затягай.
- За бабою стояла Мелашка в білій сорочці, в червоній новій хустці, з зеленими та синіми квітками, в зеленій ситцевій рясній спідниці. Мелашка розцвіла і стала повніша на виду. Її очі, її тонкі брови блищали на сонці, а лице горіло рум'янцем од висків до самого підборіддя. Мелашка сяла, як куш калини, посаджений серед двору.
- Рядом з Мелашкою стояв Лаврін у широких рясних синіх з білими смугами штанях, у чоботях.
- Чорна здорова хустка чорніла на бабі Кайдашисі, неначе горщик, надітий на високий кілок.

Баба Палашка

Щороку збирала по селу мирян і водила їх до Києва на прощу, щоправда, не всіх повертала додому, як це сталося з Мелашкою. Вона в «наймодерніший» спосіб лікує від пиятики Омелька Кайдаша: радить Кайдашисі втопити в горілці цуценя, три дні квасити в тому зіллі оселедця, а потім напоїти ним... хворого. Автор вкладає в уста Кайдашихи емоційно знижену характеристику «народної цілительки» не випадково: *«Чорна, як сам чорт, це перелякає мого чоловіка», адже Омелько й справді побачив на ній чортячі роги, а чого варте її дивовижне нашіптування над ним: «Хрест на мені, хрест на спині, уся в хрестах, як овечка в реп'яхах. Помилуй його, безкостий Марку, сухий Никоне, мокрий Миколаю!»*

Джерела

- Авраменко О., Пахаренко В. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загальн. серед. освіти. — К. : Грамота, 2018.
- Бібліотека української літератури. <https://ukrclassic.com.ua/katalog/n/nechuj-levitskij-ivan/3361-analiz-kajdasheva-sim-ya-ivan-nechuj-levitskij>
- Борзенко О. І., Лобусова О.В. Українська література (профільний рівень) : підруч. для 10 класу закл. заг. серед. освіти. — Харків : Вид-во «Ранок», 2018.
- Зінченко Ж.В. Паспорт літературного періоду. 10 клас. — Полтава, 2018.
- Коваленко Л. Т., Бернадська Н.І. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. — К. : УОВЦ «Оріон», 2018
- Лайфхаки з української літератури. Нечуй-Левицький https://edera.gitbook.io/lit-lifehacks/rozdil-5/nechui_levyckyj
- На всі 200. І. Іван Нечуй-Левицький “Кайдашева сім'я”: особливості твору, цитатна характеристика персонажів, скорочений переказ (з ілюстраціями!) <https://navsi200.com/literaturne/kajdasheva-simya/>
- Підготовка до ЗНО і не тільки. І. Нечуй-Левицький <https://zno.if.ua/?p=2884>
- Рідна мова. Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я» <http://www.ridnamova.kiev.ua/>
- Слоньовська О. В., Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. Українська література (профільний рівень) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. — Київ : Літера ЛТД, 2018.
- Фасоля А. М., Яценко Т. О., Уліщенко В. В., Бійчук Г. Л., Тименко В. М.. Українська література. Рівень стандарту : підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. — Київ : Педагогічна думка, 2018.

Відео про письменницю

- Лепська К. Пані вчителька. "Кайдашева сім'я". Іван Нечуй-Левицький. Переказ твору <https://www.youtube.com/watch?v=LwdadBfjPxI>
- Мельник К. Переказ «Кайдашева сім'я» Іван Нечуй-Левицький <https://www.youtube.com/watch?v=HW5fEun5zbs>
- Підготовка до ЗНО. Життя і творчість Івана Нечуя-Левицького. <https://www.youtube.com/watch?v=5O2zUEpjizc>

Копіювання та розміщення матеріалу на сторонніх сайтах ЗАБОРОНЕНО!!!

Підготовка до ЗНО. «Кайдашева сім'я» І.Нечуя-Левицького

<https://www.youtube.com/watch?v=VdXdqMPSsw4&list=PLYeu7IyFVZj-v5b9qOe4uwp7BP4HS7Ffx&index=4&t=0s>

Фільм «Кайдашева сім'я» режисера Володимира Городька (1993-1996 рр.)

<https://www.youtube.com/watch?v=cmjKirMry6U>

Хворостяний І. Лайфхаки з української літератури І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, І. Карпенко-Карий.

<https://www.youtube.com/watch?v=n74FMIRZkeA&t=35s>